

No tot són clàssics a la casa del cànon – Enric Sullà

Pagès Jordà, Vicenç. *Clàssics revisitats*. Girona: Diputació de Girona, 2018. 349 p. (Col·lecció Josep Pla; 42). ISBN 978-84-15808-66-4. 19 €.

Començo declarant amb tot l'entusiasme que pot transmetre un text escrit que aquest és un llibre imprescindible per a les biblioteques públiques, no solament les de la província de Girona, i molt recomanable per a les biblioteques de particulars amants de les lletres, encara que no siguin gironins. Diré més, aquest llibre és una gran notícia per als lectors de literatura perquè recupera escriptors i escriptores oblidats o negligits, sovint molt interessants, perquè presenta aspectes engrescadors de clàssics indiscutibles i perquè, per damunt de tot, els llegeix amb encert, rigor, enginy i amenitat. En fi, aquest llibre és una magnífica mostra de com llegir i, com a conseqüència, hauria de ser, o podria ser, un estímul per llegir. El seu autor, Vicenç Pagès Jordà, excel·lent escriptor ell mateix, demostra, encara que ja se sabia, que és un gran lector i un crític de primera categoria.

Molt ben imprès i il·lustrat, el llibre recull cinquanta-sis articles publicats a la *Revista de Girona* entre el 2009 i el 2018. El mateix nom de la revista obligava que els escriptors escollits fossin nascuts a la província de Girona, limitació que, amb alguna petita llibertat, Vicenç Pagès ha respectat. Ell mateix s'ha imposat la limitació de parlar només de llibres en prosa escrits en català. Hi ha encara una tercera restricció, Pagès ha restringit la selecció als autors nascuts abans de 1920. La limitació geogràfica i la cronològica són prou raonables i prou justificades, la del gènere té l'inconvenient de donar un imatge parcial de la producció literària (no es pot negar la importància de la poesia en la literatura catalana), però té l'avantatge que la imatge que presenta és coherent, matisada i original, perquè el concepte de prosa abasta no solament la narrativa (novel·la i conte) sinó quadres de costums, assaig (literari i històric), memòries, reportatges i llibres de viatges, si no em descuido res. El que es perd per un costat es guanya per un altre.

La pregunta que obre la «Introducció» és tan encertada com ineludible: ¿han envellit bé els autors «clàssics»? Encara més, «¿quin interès mantenen avui?» (p. 7). Vicenç Pagès es desentén de les lectures i de les valoracions d'historiadors i filòlegs i es proposa instaurar com a pauta de lectura el «plaer del lector», un lector, ell mateix, que ha rebut una formació que «tenia més en compte els períodes històrics que no pas la qualitat de cada obra», un lector que, al cap dels anys, està disposat a revisar el cànon

perquè ha descobert no solament que alguns escriptors canònics no el convencen sinó que n'hi ha d'altres que l'atreuen dels quals els manuals no en parlen. L'objectiu que es proposa aleshores Vicenç Pagès és fer la seva pròpia llista, el seu cànon personal, però lliure de «prejudicis literaris i ideològics», amb la intenció que faci servei a un possible lector. Que una tria, qualsevol tria, estigui lliure de prejudicis de l'ordre que sigui és molt discutible, perquè Pagès en té, com tothom, el que sí que fa, en diversos moments del llibre, és posar de manifest els criteris amb els quals jutja la qualitat o la vigència d'una obra. Precisament un dels mèrits més remarcables del llibre és que, com s'ha proposat, Pagès valora les obres triades amb el gust d'avui, coneixedor de la bibliografia acadèmica però espolsant-se'n els prejudicis i llegint-les com si fossin escrites per al lector d'ara, com si haguessin de competir en el mercat literari actual.

El títol del llibre anuncia que examinarà clàssics, autors clàssics o canònics, és a dir, que formen part del cànon. Si el títol es refereix als clàssics o secundàriament al cànon de Vicenç Pagès, a la seva tria personal, no hi tinc res a dir, però convindria precisar que en la llista hi figuren veritables clàssics de la literatura catalana, com *Solitud*, de Caterina Albert, *Pinya de rosa*, de Joaquim Ruyra, *Aspectes*, de Salvador Espriu, o *Nocturn de primavera*, de Josep Pla, però que al seu costat hi ha escriptors que no mereixen aquesta distinció ni de lluny, com Pau Rodríguez Caixàs o Joaquim Riera, entre els més llunyans en el temps. Més clar, el mateix Pagès observa que hi ha autors «que donen nom a places i carrers» que a ell li cauen de les mans (p. 8) als quals, per tant, ell nega la condició de clàssics. De fet, al costat del sentit prestigiós de clàssic, Pagès el fa servir en el sentit d'autor antic o, més exacte, d'autor «nascut abans de 1920», un ús merament cronològic que crec que redueix l'eficàcia del concepte. Per un altre costat, de la novel·leta *Josafat*, de Prudenci Bertrana, hi ha prou consens per dir que és un clàssic (menor al costat de *Solitud*), però no diríem que ho és l'escriptor, autor d'una obra prou extensa, judici que es pot fer extensiu a *Camí de llum*, de Miquel de Palol.

La segona observació es refereix al terme cànon, que Pagès usa en el sentit habitual de llista. Cal aplaudir que faci explícit que la tria ha estat feta amb criteris «ben subjectius», encara que no s'està de dir que també són subjectius els criteris dels manuals de literatura catalana que cita en el llibre, afirmació amb afany polèmic que demana precisions que ara no puc fer. Com qualsevol cànon, la llista final és el resultat d'exclusions; Pagès li estalvia, doncs, al possible lector, parlar d'escriptors que no coneix per dir-li al final que no val la pena dedicar-los l'atenció (p. 9). Un criteri

significatiu és que ha prescindit d'obres «desproveïdes de voluntat d'estil», fins i tot obres de ficció, però ha volgut incloure llibres dels historiadors Jaume Vicens Vives (un assaig) i Alexandre Deulofeu (les memòries) o la història de la literatura de Josep Comerma. Amb la llista definitiva davant, Pagès treu algunes conclusions. La primera és que hi ha poques dones (segons el meu càlcul, són un 12,5 % del total), circumstància que atribueix al fet que fins a primers del segle XX les dones no accedien a l'educació sinó de manera excepcional; la segona és que la major part dels escriptors triats es concentra a l'Empordà i a determinades ciutats (Figueres, Olot, Palafrugell); la tercera és que cinc de cada sis llibres pertanyen al segle XX, símptoma que la recuperació del prestigi de la llengua catalana i el seu conreu literari estan lligats; la quarta és que s'observa un «endarreriment» en relació a la literatura europea coetània; i, finalment, encara que de manera involuntària, precisa, la selecció «reprodueix també els moviments històrics i culturals de la literatura catalana» (p. 9). Té raó Pagès quan conclou que qualsevol lector (i de cada país, precisa) té el dret (potser millor que no el deure, com diu ell) i el plaer de fer-se un «cànon actualitzat, una selecció dels autors memorables», un cànon «obert, crític, discutible, que no aspiri a convocar unanimitats» (p. 8). No hi puc estar més d'acord, i no solament hi estic d'acord sinó que penso que calen més llibres com aquest, llibres que posen de relleu les relacions entre escriptors i, amb els traços, dibuixen l'existència d'una tradició literària, i que, com aquest, la revisen, la revisiten, per fer-la viva, per actualitzar-la, per atansar-la als lectors d'avui.

Destinats a la publicació en una revista de caire general i amb una extensió limitada (cinc pàgines), Pagès tria molt bé a cada article la informació que dona de l'autor i de l'obra triada. La proporció de dades sobre la vida dels escriptors varia en funció de si ajuda a entendre l'obra, el moment de la publicació o l'època; quan convé, situa el llibre a comentar en l'obra de l'autor i llibre i obra en un moviment literari (sovintegen les mencions del modernisme i el noucentisme); del llibre en precisa el gènere i en resumeix la trama amb més o menys detalls, amb observacions sobre el conflicte, els personatges, l'ambient social i l'escenari de l'acció; il·lustra la qualitat de la llengua i de l'estil, o les carències, amb citacions de diàlegs o descripcions amb observacions sobre el lèxic i la sintaxi i la relació entre l'estàndard i la parla local; compara el llibre amb altres llibres del mateix autor, d'autors catalans o forasters de l'època o posteriors, amb pel·lícules o còmics, tendint sempre cap a l'actualitat; valora les qualitats i els defectes del llibre i remarca l'interès, la vigència que podria tenir avui, per exemple en l'ordre temàtic; insisteix en un detall aparentment secundari que és si el llibre és al mercat o no

(un llibre que no es pot llegir no existeix) i si hi és, si ha estat objecte de revisió i actualització lingüística quan és el cas; i, finalment, també fa consideracions crítiques sobre el tracte que els manuals i les històries de la literatura catalana dispensen a obres i autors, com els classifiquen i valoren.

Sense anar més endins del llibre, serveix d'exemple el primer capítol dedicat a la *Crònica* de Ramon Muntaner, el «més clàssic de tots», l'obra del qual és clàssica en el doble sentit d'obra antiga i d'obra valuosa. El mateix títol del capítol «Propaganda monàrquica» ja destaca la «càrrega propagandística» (p. 16) d'un llibre «barreja de crònica política i memòries personals» (p. 13) que, curiosament, comença contant fets esdevinguts molt abans del naixement de l'autor, en concret l'engendrament del rei Jaume, explicat amb molta gràcia (p. 14). Muntaner narra, entre altres proeses militars, les conquestes de Múrcia, Granada, Tunis i Sicília, parla de mariners, ballesters i almogàvers, confia en la saviesa del rei amb l'ajuda de Déu. Davant l'opinió qualificada que aquesta és la més amena de les quatre grans cròniques, Pagès troba que avui dia resulta «més aviat àrida», perquè Muntaner té «la mateixa voluntat d'estil que qualsevol cap de premsa», fa servir un registre d'oralitat directa i «gestiona amb dificultat les narracions de fets complexos» (p. 16). En comparació, sosté, Ramon Llull, nascut trenta anys abans, sap treure més profit del català medieval. Pagès creu que, si no s'és medievalista, a un lector d'avui li costarà molt llegir la *Crònica* i tampoc no farà gaire servei a un escriptor perquè no hi trobarà recursos narratius útils. Pagès dona notícia de les edicions disponibles, una de divulgació publicada a la MOLC l'any 1979 i una altra d'erudita del 1999, totes dues amb ortografia modernitzada. Tanca el capítol un divertit comentari sobre la disposició de les estàtues, obra de Frederic Marès, de Jaume I i Ramon Muntaner (aquesta reproduïda a la p. 13) a la plaça de la Font Lluminosa de Figueres (p. 17).

Un dels millors capítols és el dedicat a *Solitud*, de Caterina Albert, perquè Pagès es posa a discutir amb la propensió de la història de la literatura a etiquetar els escriptors. Pagès concedeix que *Solitud* «compleix la fórmula de la novel·la modernista», l'enfrontament entre Mila, que vol ser lliure, i les forces que l'en priven, però sosté que «pren més volada si deixem de veure-la com el símptoma d'un determinat període o moviment i la considerem senzillament com un llibre que val la pena llegir». Tot seguit es demana quins són els criteris que ens ajuden a decidir si un llibre val la pena o no, i en proposa uns quants. El primer seria que, després d'haver-lo llegit, en conservem escenes a la memòria (com ara la pujada a la muntanya), un altre és que, a vegades,

després de llegir-ne un passatge o una frase, ens vingui de gust rellegir-la, dir-la en veu alta, escriure-la per recordar-la (Pagès en cita un fragment, p. 80-81); un criteri, diu Pagès que més personal, és trobar en una novel·la paraules de l'àmbit domèstic, paraules quotidianes, «imbuïdes de la dignitat de la novel·la»; i, finalment, també personal és el criteri de la familiaritat amb l'espai on se situa el llibre: el massís del Montgrí, la vall i l'ermita de Santa Caterina, transformats per la literatura però ben reals i identificables (fet que és a l'origen de moltes rutes literàries). Seguint aquest mateix fil, sense ser una novel·la històrica, *Solitud* ofereix un «capbussament directe en la història: les paraules, els gestos, els sobreentesos d'aleshores» (p. 82). Pagès sosté que «una de les grans novel·les catalanes de tots els temps sigui feminista és una bona notícia per al feminisme, ja que el lector hi assumeix amb naturalitat el punt de vista d'una dona incompresa» (p. 82), i afegeix que, per a ell, *Solitud* és «més feminista que modernista» perquè la protagonista és una dona, «un individu particularment vulnerable en aquella època i en aquell espai» (p. 83); no entén, doncs, que alguns crítics la relacionin amb *Anna Karènina* o *Madame Bovary*, històries de dones adúlteres que se senten culpables, perquè és més a prop de *Jane Eyre*, amb una protagonista que és una víctima innocent com la Mila.

Es podria dir que és molt fàcil donar criteris per valorar una obra com *Solitud*, que gaudeix d'un consens prou general, però Pagès no té inconvenient a donar les raons per les quals una obra de valor molt inferior mereix ser llegida. Ho fa amb *L'escollit*, de Maria Assumpció Soler, una novel·la que va guanyar el Premi Fastenrath el 1959 (als Jocs Florals de l'exili) però que va romandre al calaix fins que va ser publicada pòstumament el 2005. La novel·la «persegueix més l'edificació moral que no pas l'excel·lència literària» (p. 242); comparada amb *Aloma*, amb el nucli temàtic de la qual presenta coincidències, la novel·la de la Rodoreda és més «àgil i moderna» (p. 243). Encara que l'arriba a posar en relació amb la fotonovel·la *Simplemente María*, de gran èxit als anys setanta, Pagès li troba quatre virtuts a *L'escollit*. La primera és «l'ambientació minuciosa, documental, que permet conèixer com era el nucli antic de Girona sota el franquisme»; la segona és en els diàlegs, «vius i frescos, escrits amb una prosa àgil, que recull amb gràcia els girs populars»; la tercera és d'ordre moral, perquè, tot i les limitacions, presenta una dona «que estudia, que aspira a ser independent i que es guanya el dret a una segona oportunitat»; i la quarta és el «control ferri que exerceix l'autora», perquè encara que no convenci l'estil, manté la coherència estilística de cap a cap, i administra amb rigor els fils de la narració (p. 243-245). Pagès es pregunta què

hauria pogut escriure M. A. Soler si la novel·la s'hagués publicat quan tocava i hagués trobat un públic.

Ja he insinuat abans que els cinquanta-sis escriptors i escriptores comentats per Vicenç Pagès no tenen el mateix valor, no tots mereixen la condició de clàssic. De la llista, clàssics sense discussió ho són Caterina Albert, Salvador Espriu i Josep Pla. A aquest grup selecte caldria sumar Joaquim Ruyra (que Pagès relaciona amb Ernest Hemingway), que no ha estat prou valorat per històries i manuals de literatura per un prejudici ideològic que, segons Pagès, prové de Joan Fuster i la seva *Literatura catalana contemporània* (1971), que el descrivia com un «esperit timorat» i li retreia que «no concebia la literatura sinó dins la religió» (p. 123). Tot seguit Pagès pregunta si «té algun sentit que, ara que ja hem incorporat generosament al cànon els escriptors feixistes, Ruyra es mantingui marginat només perquè titulava els pròlegs amb l'expressió *Ave Maria Puríssima*» (p. 123-124). Un argument que val també per a Agustí Calvet, Gaziell, autor de *Tots els camins duen a Roma*, «una de les peces cabdals del memorialisme català» (p. 265). Un cas semblant seria el de Salvador Dalí, que Pagès reivindica amb encert com un gran escriptor en la seva època catalana, distorsionada pel personatge que el pintor es va fabricar més endavant i per la connivència amb el franquisme.

Al voltant d'aquest nucli d'escriptors, gairebé tots narradors, i de les obres que Pagès n'ha triat, hi hauríem de posar un escriptor com Marian Vayreda (del qual Pagès comenta no la novel·la més coneguda sinó *Records de la darrera carlinada*) i els llibres de Prudenci Bertrana, Miquel de Palol, Josep Pous i Pagès i Carles Bosch de la Trinxeria, tots molt ben explicats. Encara en un altre pla, Pagès té l'habilitat de fer atractives les obres triades de Frederic Pujulà i Àngel Ferran, i contextualitza amb eficàcia les novel·les de Vicenç Coma, Delfí Dalmau (que fa dialogar amb C. A. Jordana), Joan Mínguez, Eduard Girbal Jaume, Carme Montoriol i Maria Àngels Vayreda, tots plegats amb molt poca presència a les llibreries i als llibres de referència. Dos autors que cal agrair a Pagès que els descobreixi per al lector d'avui són els amics Eusebi Isern, la carrera literària del qual va estroncar la guerra, i Joan Badia, mort molt jove. I que recuperi Joaquim Casas, autor de *Diari d'un soldat* (1958), que resisteix la comparació amb obres semblants més conegudes com ara *Incerta glòria, Unitats de xoc* o *556 Brigada mixta*. És molt divertida la comparació entre Aurora Bertrana i Llucietà Canyà, autores aquella de *Paradisos oceànics* (1930), un llibre de viatges que va tenir un gran èxit, i aquesta de llibres que avui serien considerats d'autoajuda

com *L'etern femení* (1934) i *L'etern masculí* (1957), una comparació de la qual fa sortir guanyadora L. Canyà, no tant valorada avui com A. Bertrana, però que Pagès troba molt més consistent. Finalment, dels escriptors d'assaig, em semblen molt interessants les relectures de *Notícia de Catalunya* (1954), de Jaume Vicens Vives, encara una referència avui, i dues obres que avui no sembla que atreguin gaire atenció, o gens, l'exquisit *Viatge a Orient* (1969), de Joan Teixidor, i *Homes i situacions* (1976), de Josep M. Corredor.

He començat dient que aquest llibre hauria de ser a les biblioteques públiques i privades, però ara vull anar un pas més enllà i, portat per un vent de fantasia, goso proposar, en primer lloc, que les institucions públiques de Girona (la Diputació al davant) ajudin a publicar tots els llibres oblidats, introbables o descatalogats, en edicions assequibles, amb l'ortografia regularitzada i amb pròlegs i notes que en facilitin la comprensió i la contextualització (per entendre'ns, una mena de MOLC però millor); si fos massa car editar-los en paper, es pot reduir el cost d'aquesta biblioteca d'autors gironins més o menys desconeguts fent edicions electròniques sempre que siguin d'accés lliure. La segona proposta és que les biblioteques de Girona podrien organitzar una exposició itinerant amb tots aquests autors i llibres (originals o reproduccions) que seria no solament una manera de donar-los a conèixer, d'atansar-los al possible lector, sinó de fer palesa la densitat d'una tradició literària i intel·lectual, de fomentar l'orgull cultural dels gironins i, per extensió, el de tot el domini lingüístic català. Ben mirat, un projecte semblant es podria realitzar a les biblioteques de les províncies de Lleida, Tarragona i Barcelona i, amb els materials aplegats, passats per un filtratge perquè no hi podrien ser tots els autors, es faria una magna exposició a la Biblioteca de Catalunya, o a un lloc equivalent, per exhibir la riquesa del patrimoni literari català. Començant des d'avall, passant per filtres successius, el resultat final s'assemblaria a un cànion, que com qualsevol cànion, ho sap molt bé Vicenç Pagès, només pot sol·licitar adhesió, no es pot ni s'ha d'imposar. Seria, per dir-ho amb altres paraules, com una visita al museu; hi entres perquè vols, motivat per l'interès, la curiositat i les ganes d'aprendre-hi o de gaudir, mires el que vols (unes peces t'agraden més que d'altres), en surts quan vols, satisfet segurament sabent més que no quan hi has entrat i, en fi, a casa recordes algunes peces, potser no gaires, potser no les millors, només les que t'han commogut més.

(publicat al Blog de l'Escola de Llibreria)